

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.54.012.435

Теоретичні підходи до оцінки протекціонізму в міжнародній торговельній практиці

Баєва О.І.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління та економіки підприємства
Харківського національного фармацевтичного університету

Стаття присвячена можливості застосування політики протекціонізму в зовнішньоторговельній політиці. Досліджено виникнення і розвиток фритредерства і протекціонізму, його різновиди. Наведено аргументи за і проти застосування протекціоністської політики. Розглянуті функції, тарифні і нетарифні інструменти зовнішньоторговельної політики.

Ключові слова: зовнішньоторговельна політика, політика протекціонізму, функції протекціонізму, види протекціонізму, політика вільної торгівлі, імпорт, експорт, тарифні і нетарифні інструменти, меркантилізм, класична школа.

Baeva O.I. ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ПРОТЕКЦИОНИЗМА В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВОЙ ПРАКТИКЕ

Статья посвящена возможности применения политики протекционизма во внешнеторговой политике. Исследовано возникновение и развитие фритредерства и протекционизма, его разновидности. Приведены аргументы за и против применения протекционистской политики. Рассмотрены функции, тарифные и нетарифные инструменты внешнеторговой политики.

Ключевые слова: внешнеторговая политика, политика протекционизма, функции протекционизма, виды протекционизма, политика свободной торговли, импорт, экспорт, тарифные и нетарифные инструменты, меркантилизм, классическая школа.

Baeva O.I. THEORETICAL APPROACHES TO THE ASSESSMENT OF PROTECTIONISM IN THE INTERNATIONAL TRADE PRACTICE

This article considers the possibility of the policy of protectionism in foreign trade policy. The emergence and development of free trade and protectionism, its variety are researched. Arguments for and against the application of protectionist policies are presented. Functions, tariff and non-tariff instruments of foreign trade policy are considered.

Keywords: foreign trade policy, protectionist policies, functions, protectionism, types of protectionism, free trade policies, import, export, tariff and non-tariff instruments, mercantilism, the classical school.

Постановка проблеми. З розширенням сфер міжнародного обміну для національної економіки підвищується значення зовнішньоторговельної політики. В цілях поліпшення конкурентоспроможності національних товарів і послуг на зовнішніх та внутрішніх ринках, необхідно виробити правильну зовнішньоторговельну політику. Важливим напрямком зовнішньоторговельної політики є політика протекціонізму, яка використовується для захисту національної економіки від конкуренції іноземних виробників. Уряд прагне контролювати різні форми імпорту, коригує товарні і грошові потоки. Разом з тим, у рамках міжнародної торгівлі стимулюється експорт національних товарів і послуг. Актуальність фор-

мування адекватної політики протекціонізму підвищується у зв'язку з посиленням процесів глобалізації у зовнішньоторговельній політиці.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В сучасних умовах державний захист національної економіки, грамотне проведення зовнішньоторговельної політики дозволяє ефективніше функціонувати в умовах глобальної економіки. Питаннями зовнішньоторговельної політики, в тому числі політики протекціонізму займалися зарубіжні та вітчизняні вчені, фахівці. Результати наукових досліджень були висвітлені в багатьох працях та публікаціях, присвячених даній проблемі. Велике значення мали роботи А. Сміта, Д. Рікардо, Т. Мальтуса, Ж.–Б. Сея, Дж. С. Міля, В. Стаффорда,

Т. Мена, А. Серра, Ж. Кольбера, А. Мюллера, І. Вишнеградського, Д. Менделєєва та ін.

Вирішення невирішених раніше частин загальної проблеми. На сучасному етапі треба привертати більше уваги застосуванню інструментів протекціоністської політики з урахуванням вимог глобальної торгівельної політики. У зв'язку із цим визначення напрямків формування ефективної зовнішньоторгівельної політики має практичне значення для входу України у світовий економічний простір.

Формулювання цілей статті. Основними цілями та завданнями статті є розгляд теоретичних підходів до оцінки політики протекціонізму в міжнародній торгівлі, оцінка значимості протекціонізму для формування загальної торгівельної політики держави та аналіз його впливу на економічний розвиток країни.

Виклад основного матеріалу. Зовнішньоторгівельна політика – це частина економічної політики держави, яка проводиться в області зовнішньої торгівлі. Основна мета політики – вплив на зовнішню торгівлю за допомогою економічних та адміністративних важелів, використання тарифних і нетарифних інструментів (введення тарифів, податків, торгових субсидій, встановлення квот, ліцензії, кредитування, угоди про добровільне обмеження експорту, специфічні стандарти якості, норми безпеки, санітарні обмеження тощо) [1-4].

До основних функцій зовнішньоторгівельної політики можна віднести: підтримку стабільності національної валюти, забезпечення економічного суверенітету, підтримання економічного зростання та стабільності в країні.

Існують різні точки зору щодо того, якою повинна бути торгова політика. Тривають дискусії на тему, чи повинна вона бути спрямована на відкритість економіки або носити протекціоністський характер. Чи може кожна держава самостійно приймати рішення або торгова політика повинна визначатися Світовою організацією торгівлі (СОТ) та дотримуватися міжнародних норм, вироблених нею. Національні пріоритети та економічні інтереси держави впливають на формування зовнішньоторгівельної політики, яка може бути ліберальною або протекціоністською.

Політика протекціонізму запроваджується державою для захисту внутрішнього ринку від іноземної конкуренції. Протекціонізм вперше почав застосовуватися під час первинного накопичення капіталу, виникнення і розвитку мануфактурного виробництва. У цей час починають розвиватися ринкові відносини, з'являються підприємці. Першими власни-

ками великих капіталів стають лихварі і купці. Джерелами первісного капіталу були: торгові війни; утворення колоніальної системи; створення торгового і банківського капіталів, системи протекціонізму і державних позик.

Прихильниками протекціонізму була школа меркантилістів. Меркантилізм став називатися протекціонізмом з 1840-х рр. [5]. Предметом дослідження меркантилістів в основному була сфера обігу. Вони вважали джерелом багатства нееквівалентний обмін у результаті торгових операцій з іншими державами. На їхню думку, примноження багатства було невід'ємним від протекціоністських заходів регулювання зовнішньої торгівлі (заохочення експорту, стримування імпорту).

Для досягнення позитивного сальдо у зовнішній торгівлі ранні меркантилісти (В. Стаффорд, Б. Даванцатти, Г. Скаруффи, Х. Маріана та ін.) вважали, що необхідно обмежувати імпорт товарів, встановлювати високі ціни на експортні товари, не дозволяти вивезення золота та срібла з країни.

На думку пізніх меркантилістів (Т. Мен, А. Серра, А. Монкретсьєн, Ж. Кольбер, Б. Уллоа та ін.), джерелом багатства було перевищення експорту над імпортом. Держава стає багатшою, коли різниця між вартістю вивезених товарів більше, ніж вартість ввезених товарів.

Серед прихильників протекціонізму слід виділити також таких найбільш відомих вчених як: Ф. Лист, Г. Кері, А. Гамільтон, Ж. Шапталь, Ш. Дюпен, А. Мюллер, Е. Канкрін, С. Вітте, І. Вишнеградський, Д. Менделєєв [6; 7; 12]. Вони розвивали ідею економічного зростання шляхом захисту національної економіки від сильних іноземних конкурентів та стверджували, що саме протекціонізм сприяв значному економічному розвитку провідних країн. Їх ідеї обмеження зовнішньої торгівлі були визнані розвинутими країнами Європи, які почали застосовувати протекціонізм для зростання добробуту держави, в тому числі економічного зростання.

У XVIII – XIX ст., багато в чому завдяки політиці протекціонізму, країни Північної Америки та Європи провели індустріалізацію, відбувся новий підйом в економічному розвитку промисловості та концентрація капітальних ресурсів. Використовуючи протекціоністську політику, країни прагнули якомога більше вивезти своїх товарів і послуг на міжнародні ринки і обмежити кількість імпортованих товарів на внутрішньому ринку. Застосування тарифних та нетарифних методів регулювання зовнішньої торгівлі допомогло збільшити експорт і обмежити імпорт, підвищуючи, таким чином, дохід державам [8-12].

Але не всі економісти погоджувалися з такою політикою. Необхідно звернути увагу на той факт, що будь-які торговельні обмеження створюють переваги одним країнам за рахунок інших, що впливає на зниження економічного зростання і загального добробуту населення. Прихильники і противники політики протекціонізму наводять різні аргументи (табл. 1).

Кожна країна використовує різні інструменти протекціоністської політики в залежності від рівня обґрунтованого протекціонізму, який допомагає розвитку національної економіки та забезпечує доступ вітчизняних товарів та послуг на зарубіжні ринки. Виділяється декілька форм протекціонізму (табл. 2).

До XIX ст. протекціонізм визнавався великою Британією, Пруссією, Австрією та Швецією. У XIX ст. деякі країни почали відмовлятися від політики протекціонізму, і виявляти прагнення до лібералізації і фритредерства.

Політика вільної торгівлі чи фритредерства вимагає невтручання держави в економічну політику. Вільна торгівля сприяє взаємній довірі між країнами, допомагає економічному розвитку країн, зменшується про-

тистояння між державами, надає можливість більш ефективного розміщення ресурсів і підвищення матеріального добробуту. Фритредерство зародилось у Великобританії, і було пов'язане з промисловим переворотом.

Прихильниками фритредерства були представники класичної школи (А. Сміт, Д. Рікардо, Т. Мальтус, Ж.–Б. Сей, Дж. С. Міль та ін.). Вони стверджували, що основною умовою процвітання держави є політика економічного лібералізму, заснованого на принципах вільної конкуренції. Класики вимагали свободи торгівлі та підприємництва, скасування протекціоністських хлібних законів тощо [11].

Сьогодні, політика свободної торгівлі та протекціонізму пов'язані. Розвинуті країни підвищують роль вільної торгівлі, але й активно використовують протекціонізм, з метою захисту та підвищення конкурентоспроможності національної економіки. Не існує жодної країни, яка не застосовує тарифні або нетарифні інструменти в міжнародній торговельній практиці. Країни знову стали захищати свій внутрішній ринок від зовнішнього втручання.

Таблиця 1

Позитивні та негативні сторони протекціоністської політики

Позитивні сторони політики протекціонізму	Негативні сторони політики протекціонізму
Збільшення доходів державного бюджету	Економічні протиріччя між країнами
Допомога молодим галузям господарства країни	Відособлення від економіки інших країн і формування замкнутої економіки
Збільшення рівня зайнятості населення	Погіршення стану платіжного балансу
Стимулювання виробництва	Скорочення експорту
Забезпечення економічної безпеки держави	Сприятливі умови для розвитку внутрішніх монополій
Відсутність зарубіжної конкуренції	Торгові війни
Ефективне використання наявних в країні ресурсів	Гальмування НТП

Таблиця 2

Класифікація форм протекціонізму

Форми протекціонізму	Характеристика
Прихований	захист із застосуванням не митних методів, зокрема методів внутрішньої економічної політики
Неопротекціонізм	заходи додаткового тиску на експортера товарів та послуг у дану країну, зокрема технічні бар'єри, добровільні експортні обмеження тощо
Колективний	взаємний захист спілками країн відносно країн, що не входять до них
Селективний	захист проти окремих країн або окремих товарів
Місцевий	захист товарів і послуг національного товаровиробника
Галузевий	захист окремих галузей
Зелений	захист з використанням норм екологічного права

Джерело: складено автором на основі даних [1-4, 13]

Встановлено, що в даний час підвищується роль протекціонізму, який має селективний характер, збільшується кількість нетарифних обмежень.

Політика протекціонізму та політика вільної торгівлі в чистому вигляді не проводяться. На світових ринках використовують змішані форми зовнішньоторговельної політики, що їх об'єднують. Застосування різних форм торговельної політики допомагає ефективніше адаптуватися до умов глобальної економіки. Підсилення світової глобалізації обумовлює розробку та застосування заходів ефективної політики протекціонізму з боку держави, яка

допоможе розвиватися вітчизняному виробництву та підвищувати конкурентоспроможність національних товарів та послуг.

Висновки. Таким чином, політика протекціонізму в більшості випадків вигідна для національної економіки. Використання протекціонізму підтримує вітчизняні галузі, підвищує рівень зайнятості населення, покращує платіжний баланс, підвищується кількість продажів національних товарів і послуг, збільшуються надходження до місцевого бюджету завдяки додаткового прибутку вітчизняних виробників, що забезпечує економічну стабільність і безпеку країни тощо.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Протекціонізм в міжнародній торгівлі [Електронний ресурс]: JustEconomic. Режим доступу: <http://www.iccwbo.ru/blog/2016/protetsionizm-v-mezhdunarodnoy-torgovle/>.
2. Бабин Э. Основы внешнеэкономической политики / Э. Бабин. М.: «Экономика», 1997. 448 с.
3. Кругман П., Обстфельд М. Международная экономика. Теория и политика. СПб.: Питер, 2003. 832 с.
4. Улин Б. Межрегиональная и международная торговля. М.: Дело, 2004. 416 с.
5. Cambridge Economic History of Europe, Cambridge, 1989, vol. VIII. P. 13-14.
6. Cambridge Economic History of Europe, Cambridge, 1989, vol. VIII. P. 7.
7. Semmel B. The Rise of Free Trade Imperialism. Classical Political Economy, the Empire of Free Trade and Imperialism, 1750-1850. Cambridge, 1970. P. 179.
8. Wilson C. England's Apprenticeship, 1603-1763. New York, 1984. P. 166, 184.
9. Wallerstein I. The Modern World-System II. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy. New York – London, 1980. P. 233-234.
10. Cambridge Economic History of Europe, Cambridge, 1989, vol. VIII. P. 90.
11. Киреев А. П. Вехи экономической мысли. Том 6. Международная экономика. М.: ГУ ВШЭ, 2006. 720 с.
12. Історія економічних учень: підручник: у 2 ч. / В. Д. Базилевич, П. М. Леоненко, Н. І. Гражевська, Т. В. Гайдай; за ред. В. Д. Базилевича. [2-ге вид.]. К.: Знання, 2005. 567 с.
13. World Growth Green Protectionism: The New Tool Against Forestry in Developing Countries. 2010. Июнь 7. Режим доступа: http://worldgrowth.org/site/wp-content/uploads/2012/06/WG_Green_Protectionism_Forestry_Report.

REFERENCES:

1. JustEconomic (2016) Proteksionizm v mizhnarodnii torhivli. Available at: <http://www.iccwbo.ru/blog/2016/protetsionizm-v-mezhdunarodnoy-torgovle>
2. Babin E. (1997) Osnovy vneshneekonomicheskoy politiki. Moscow: «Ekonomika», 448 p.
3. Krugman P., Obstfel'd M. (2003) Mezhdunarodnaya ekonomika. Teoriya i politika. SPb.: Piter, 832 p.
4. Ulin B. (2004) Mezhregional'naya i mezhdunarodnaya trgovlya. M.: Delo, 416 p.
5. Cambridge (1989) Cambridge Economic History of Europe. Cambridge, vol. VIII, pp. 13-14.
6. Cambridge (1989) Cambridge Economic History of Europe. Cambridge, vol. VIII, pp. 7.
7. Semmel B. (1970) The Rise of Free Trade Imperialism. Classical Political Economy, the Empire of Free Trade and Imperialism, 1750-1850. Cambridge, pp. 179.
8. Wilson C. (1984) England's Apprenticeship, 1603-1763. New York, pp. 166, 184.
9. Wallerstein I. (1980) The Modern World-System II. Mercantilism and the Consolidation of the European World-Economy. New York – London, pp. 233-234.
10. Cambridge (1989) Cambridge Economic History of Europe. Cambridge, vol. VIII, pp. 90.
11. Kireev A. P. (2006) Vekhi ekonomicheskoy mysli. M.: GU VShE, vol. 6. Mezhdunarodnaya ekonomika, 720 p.
12. Bazylevych V. D., Leonenko P. M., Hrazhevskaya N. I., Haidai T. V.; za red. Bazylevycha V. D. (2005) Istorii ekonomichnykh uchen: pidruchnyk: u 2 ch., [2-he vyd.]. K.: Znannia, 567 p.
13. World Growth Green Protectionism (7 June 2010) The New Tool Against Forestry in Developing Countries. Available at: http://worldgrowth.org/site/wp-content/uploads/2012/06/WG_Green_Protectionism_Forestry_Report